

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2017, tom 47, s. 99–111

<https://doi.org/10.7163/SOW.47.6>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Gospodarstwa sadownicze jako zasób lokalny rozwoju wsi w powiecie grójeckim

Orchard holdings as a local potential for rural development in Grójec county

Anna TRACZYK

Uniwersytet Łódzki
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej
ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź
anna.traczyk@geo.uni.lodz.pl

Zarys treści: Sadownictwo jest dynamicznie rozwijającą się gałęzią rolnictwa w powiecie grójeckim. Od początku XXI wieku liczba gospodarstw specjalizujących się w produkcji owoców na jego obszarze systematycznie zwiększa się. Wraz ze wzrostem liczby gospodarstw duże zmiany dokonują się także w zakresie ich funkcjonowania. Zmiany te wynikają z jednej strony z postępu technologicznego, z drugiej zaś z narzuconej polityki Unii Europejskiej, która wymusza dostosowanie się gospodarstw i stosowanego w nich systemu produkcji do norm i standardów obowiązujących w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Gospodarstwa sadownicze odgrywają ważną rolę w rozwoju wsi w powiecie grójeckim. Są zasobem lokalnym determinującym tempo i kierunki rozwoju obszarów wiejskich w regionie. W artykule dokonano charakterystyki gospodarstw sadowniczych funkcjonujących w powiecie grójeckim pod względem posiadanych przez nie zasobów ziemi, zasobów ludzkich oraz trwałych środków produkcji.

Słowa kluczowe: gospodarstwa sadownicze, zasób lokalny, wieś, powiat grójecki.

Wprowadzenie

Rozwój społeczno-gospodarczy jednostki przestrzennej uzależniony jest od jej zasobów lokalnych. Zasób – najprościej definiując – to pewna ilość czegoś, nagromadzona w celu wykorzystania w przyszłości (Stefanowicz 2013, s. 35). Z ekonomicznego punktu widzenia zasobem są wszystkie rzeczy i wartości intelektualne wykorzystywane do produkcji dóbr i usług (Strzelecki 2008, s. 79). Problematyka zasobów poruszana jest często w badaniach przestrzenno-ekonomicznych. Uwaga badaczy koncentruje się przede wszystkim na analizie rozmieszczenia zasobów i określeniu ich roli w rozwoju danego obszaru (por. Bański 2016; Czapiewska 2016; Falkowski 2016; Kołodziejczak 2016). Zasoby lokalne traktowane są jako czynniki determinujące tempo i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego danej jednostki przestrzennej. Problematyka zasobów i ich roli w rozwoju obszarów wiejskich stanowi szczególnie przedmiot zainteresowań geografii wsi (Wójcik 2012).

W klasycznym podejściu o rozwoju jednostki przestrzennej decydowały trzy czynniki produkcji: ziemia, praca i kapitał. Obejmowały one zasoby środowiska przyrodniczego (grunty, minerały, wodę, glebę, powietrze, rośliny, zwierzęta), zasoby ludzkie (podaż pracy, wykształcenie, umiejętności) oraz zasoby kapitałowe (maszyny, urządzenia, budowle, infrastrukturę, środki finansowe). Obok tradycyjnego podziału zasobów warunkujących rozwój danego obszaru funkcjonują także inne ich podziały. J. Parysek (2001) do czynników decydujących o rozwoju obszaru zalicza: zasoby przyrody, zasoby ludzkie, majątek trwały, zasoby finansowe i zagospodarowanie przestrzenne. K. Kuciński (1994) jako podstawowe czynniki rozwoju wymienia zasoby naturalne, zasoby ludzkie i zasoby kulturowe. A. Klasik (2002), dodatkowo obok kapitału fizycznego, jako istotny czynnik rozwoju wskazuje także kapitał ludzki, kapitał społeczny oraz kapitał wiedzy. Zdaniem S. Łojewskiego (2008) w obrębie każdej jednostki przestrzennej można wyróżnić: zasoby naturalne, zasoby ludzkie, zasoby kapitału trwałego i kapitału finansowego, które decydują o jej rozwoju. Zasoby lokalne są więc podstawowymi czynnikami warunkującymi rozwój danego obszaru (Stanny 2013).

Rolnictwo jest szczególnym rodzajem działalności człowieka odgrywającym zasadniczą rolę w rozwoju obszarów wiejskich. Jest sumą jednostek gospodarczych, z których każda nastawiona jest na określoną produkcję (Manteuffel 1981, s. 34). Gospodarstwa rolne, podobnie jak gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe, odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym obszaru w obrębie którego funkcjonują, dlatego też można je uznać za zasób lokalny. Jednostki te dysponują określonymi zasobami, od efektywności wykorzystania których zależy siła obszaru i poziom jego rozwoju (Mazurkiewicz-Pizło 2012). Zasobem lokalnym mającym zasadniczy wpływ na rozwój wsi w powiecie grójeckim są gospodarstwa rolne specjalizujące się w produkcji sadowniczej, które stanowią 84% wszystkich gospodarstw rolnych funkcjonujących na jego obszarze.

W latach 90. XX w. na gruncie nauk o przedsiębiorstwie rozwinęła się koncepcja zasobowa, według której o poziomie rozwoju przedsiębiorstw i ich pozycji konkurencyjnej na rynku decydują zasoby i kompetencje, którymi dysponują (Macias 2008). Teoria ta ukazuje przedsiębiorstwo jako unikalną jednostkę, składającą się ze specyficznych zasobów i umiejętności, które odróżniają ją od innych podmiotów i decydują o jej przewadze konkurencyjnej (Kunasz 2006). Zasoby mogą mieć zarówno charakter materialny (np. kapitał fizyczny), jak i niematerialny (np. kapitał ludzki). Umiejętności zaś zawsze mają wymiar niematerialny i pojawiają się w wyniku interakcji zachodzących między aktorami ekonomicznymi (Sokołowicz 2015).

Założenia koncepcji zasobowej można odnieść także do gospodarstw rolnych, które są unikalnymi podmiotami na rynku, składającymi się ze specyficznych zasobów i kompetencji. Gospodarstwa rolne są jednostkami techniczno-produkcyjnymi składającymi się z zasobów ziemi, pracy i kapitału (Ziętara 2009). Ważną rolę w procesie gospodarowania odgrywa także człowiek, jego wiedza, umiejętności, doświadczenie. Człowiek, poprzez właściwe wykorzystanie zasobów gospodarstwa, decyduje o poziomie jego rozwoju, konkurencyjności i wielkości osiągniętych dochodów, dlatego też wiedza, umiejętności i zarządzanie są obok ziemi, pracy i kapitału ważnymi zasobami gospodarstw rolnych (Kozera 2010). Od efektywności wykorzystania zasobów zależy poziom rozwoju gospodarstw oraz poziom rozwoju obszaru, na którym gospodarstwa te funkcjonują. Konsekwencją dążenia gospodarstw do osiągnięcia wysokiej pozycji na rynku jest nasilanie się procesów specjalizacji w rolnictwie (Fereniec 1999).

Celem artykułu jest wyjaśnienie wpływu gospodarstw sadowniczych na rozwój wsi w powiecie grójeckim. W artykule skupiono się na charakterystyce gospodarstw sadowniczych pod względem posiadanych przez nie zasobów ziemi, zasobów ludzkich oraz trwałych środków produkcji. Opisu gospodarstw dokonano na podstawie wyników własnych badań ankietowych, które przeprowadzono w 2014 r., oraz na podstawie danych z Powszechnego Spisu Rolnego 1996 i 2010. Badania ankietowe przeprowadzono we wszystkich gminach powiatu grójeckiego: Błędów, Belsk Duży, Chynów, Goszczyn, Grójec, Jasieniec, Mogielnica, Nowe Miasto nad Pilicą, Pniewy oraz Warka. W sumie badaniem objęto 2% gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze powiatu grójeckiego.

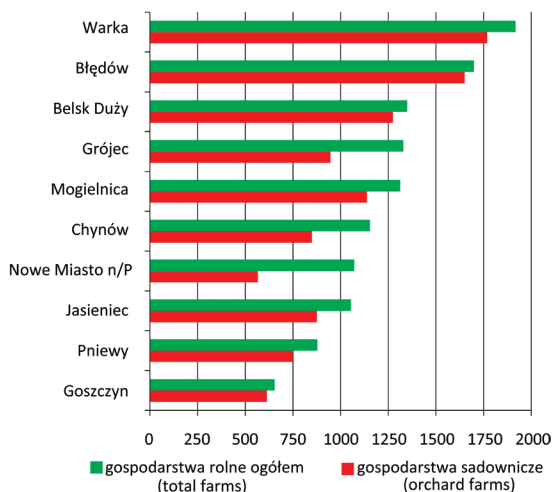
Liczba i rozmieszczenie gospodarstw sadowniczych w powiecie grójeckim

Powiat grójecki to największy pod względem liczby gospodarstw sadowniczych i powierzchni zajmowanej przez uprawy roślin sadowniczych obszar w Polsce. Obszar ten charakteryzuje się długimi tradycjami sadowniczymi sięgającymi XVI w. Dynamiczny rozwój sadownictwa w rejonie grójeckim nastąpił w latach 60. i 70. ubiegłego wieku. Dzięki współpracy producentów owoców z Instytutem Sadownictwa w Skierniewicach powierzchnia zajmowana przez sady w tym okresie zaczęła się zwiększać. Wzrostowi ulegała również gęstość nasadzeń, która wraz z obniżeniem koron drzew umożliwiała bardziej racjonalne wykorzystanie chemicznych środków ochrony roślin i wzrost wielkości zbiorów uzyskiwanych z 1 ha sadu. Na przełomie lat 60. i 70. na terenie powiatu grójeckiego zaczęły powstawać nowoczesne, duże powierzchniowo, wysokotowarowe sady. Istotny wpływ na rozwój sadownictwa w latach 1965–1989 miały również spółdzielnie ogrodnicze, które zajmowały się organizowaniem zbytu owoców i zaopatrywaniem gospodarstw w artykuły niezbędne do produkcji ogrodniczej (Kulikowski 2013). W 1983 r. najwyższym udziałem sadów w strukturze użytków rolnych charakteryzowała się gmina Belsk Duży (59,7%) i Warka (56,9%). Wysokim udziałem cechowały się także gminy Błędów i Goszczyn, w których sady zajmowały ponad 1/3 powierzchni użytków rolnych (Zgliński 1994). W 1987 r. na skutek silnych mrozów powierzchnia zajmowana przez sady w rejonie grójeckim uległa znacznemu ograniczeniu. W rejonie wymarzło wtedy około 70% jabłoni (Kulikowski 2007).

Drugi dynamiczny rozwój sadownictwa w powiecie grójeckim nastąpił na początku XXI w. Wzrost liczby gospodarstw zajmujących się produkcją owoców w tym okresie spowodowany był zmianą warunków gospodarowania, jaka dokonała się po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Akcesja i związany z nią wzrost konkurencji na rynku spowodował nasilenie procesów specjalizacji w rolnictwie, którego konsekwencją był wzrost liczby gospodarstw nastawionych na jeden kierunek produkcji. Specjalizacja gospodarstw jest warunkiem koniecznym do osiągania przez nie wysokich zysków, ponieważ tylko takie gospodarstwa są w stanie zapewnić pożądane na rynku dostawy dużych i jednolitych partii towarów przez cały rok (Wicki 2005).

W latach 1996–2010 liczba gospodarstw sadowniczych funkcjonujących w powiecie grójeckim zwiększyła się z 7422 do 10 439 (Skórnicki 1998; PSR 2010). Zwiększył się również ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych – z 54% w 1996 r. do 84% w 2010 r. Najwięcej gospodarstw specjalizujących się w produkcji sadowniczej w 2010 r. występowało w gminach: Warka, Błędów, Belsk Duży oraz Mogielnica. Było ich łącznie 5831, co stanowiło 56% wszystkich gospodarstw sadowniczych funkcjonujących na obszarze po-

wiatu grójeckiego. Najwyższym udziałem gospodarstw sadowniczych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych charakteryzowały się gminy o najdłuższych tradycjach sadowniczych: Błędów, Belsk Duży, Goszczyn oraz Warka (ryc. 1), natomiast najniższy udział był w gminie Nowe Miasto nad Pilicą, na terenie której sadownictwo zaczęło rozwijać się stosunkowo późno, bo dopiero na początku XXI w.

Ryc. 1. Liczba gospodarstw rolnych ogółem oraz liczba gospodarstw sadowniczych w gminach powiatu grójeckiego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010.

Total number of agricultural holdings and the number of orchard holdings in the communes in the Grójec county in 2010

Source: own study on the basis of data from Agricultural Census 2010.

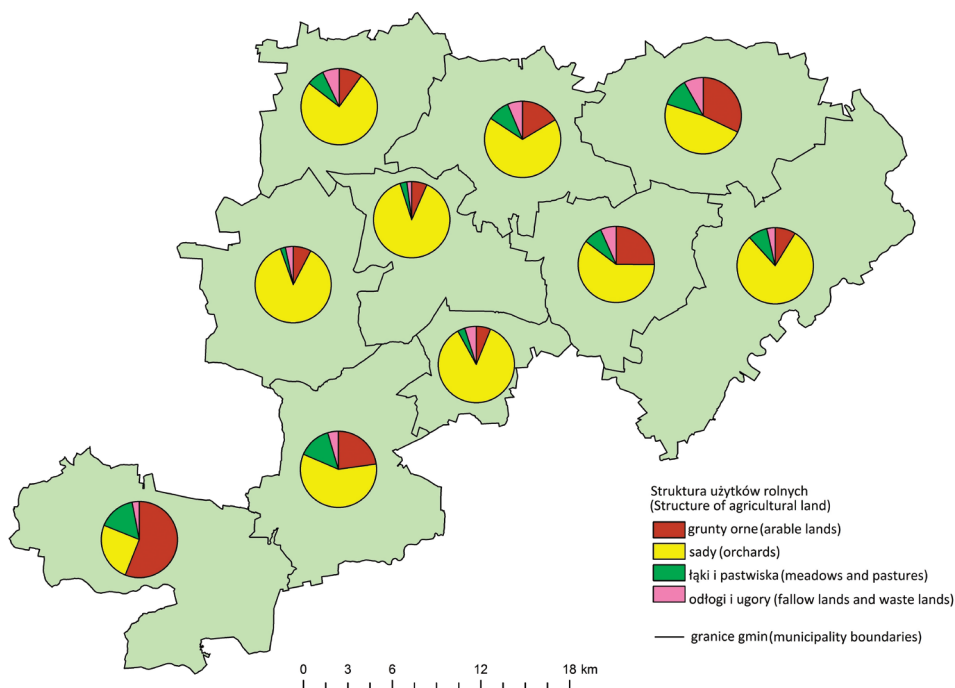
Zasoby ziemi

Zasoby ziemi – ich wielkość i jakość – mają zasadniczy wpływ na rozwój gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich. Gospodarstwa dysponujące znacznym zasobem ziemi mają możliwość osiągnięcia lepszych wyników produkcyjnych i związanych z tym bezpośrednio wyższych dochodów niż gospodarstwa dysponujące małym arealem (Kierczyńska 2013). Efektywne wykorzystanie zasobów ziemi przez gospodarstwa sadownicze przyczynia się do rozwoju wsi w powiecie grójeckim.

Ziemia stanowi przyrodnicze środowisko produkcji rolniczej, dlatego ważną rolę w osiągnięciu dobrych wyników produkcyjnych odgrywa jej jakość. Wysoka jakość gleb jest szczególnie istotna w przypadku produkcji roślinnej, która ze względu na biologiczny charakter bardziej niż produkcja zwierzęca uzależniona jest od warunków przyrodniczych. Sadownictwo jest gałęzią rolnictwa wymagającą do prawidłowego funkcjonowania i osiągnięcia dobrych efektów produkcyjnych odpowiednich warunków glebowych. Powiat grójecki pod tym względem należy do obszarów sprzyjających produkcji sadowniczej. Dominującym typem gleb w regionie są gleby bielicowe wytworzone z utworów pyłowych wodnego pochodzenia, które dzięki swoim właściwościom fizycznym stanowią korzystne środowisko dla uprawy drzew i krzewów owocowych (Pieniążek 1965). Na obszarze

powiatu występują ponadto gleby bielcowe gliniaste wytworzone z piasków, gleby bielcowe lekkie i średnie wytworzone z glin zwałowych oraz gleby brunatne ciężkie, które również wykorzystywane są pod uprawy roślin sadowniczych. Niewielką powierzchnię zajmują czarne ziemie oraz mady, które jednak ze względu na wysoki poziom zalegania wód gruntowych oraz wysoki stopień uwilgocenia nie nadają się pod uprawy sadownicze. Występujące na terenie powiatu gleby w większości należą do gleb o wysokiej i średniej wartości produkcyjnej. Dominują gleby III i IV klasy bonitacyjnej, które sprzyjają uprawie roślin sadowniczych. Najlepsze pod względem przydatności pod uprawę drzew i krzewów owocowych gleby występują w gminach: Błędów, Belsk Duży, Goszczyn, Mogielnica oraz Warka.

Powiat grójceki dysponuje dużymi zasobami ziemi wykorzystywanymi na cele rolnicze. Użytki rolne zajmują 64% jego powierzchni i w większości zagospodarowane są przez uprawy drzew i krzewów owocowych. W latach 1996–2010 powierzchnia zajmowana przez sady systematycznie zwiększała się – od 31 790 ha do 54 191 ha (wzrost powierzchni o 70%). Wzrastał też ich udział w strukturze użytków rolnych. W 1996 r. sady zajmowały 36% powierzchni użytków rolnych i stanowiły dominujący kierunek użytkowania gruntów w gminach: Belsk Duży, Błędów, Goszczyn, Grójec i Warka. W 2010 r. stanowiły 69% ogólnej powierzchni użytków rolnych i zajmowały ponad 50% powierzchni użytków rolnych we wszystkich gminach powiatu grójcekiego, z wyjątkiem gminy Nowe Miasto nad Pilicą, gdzie udział sadów w strukturze użytków rolnych wynosił około 25% (ryc. 2).

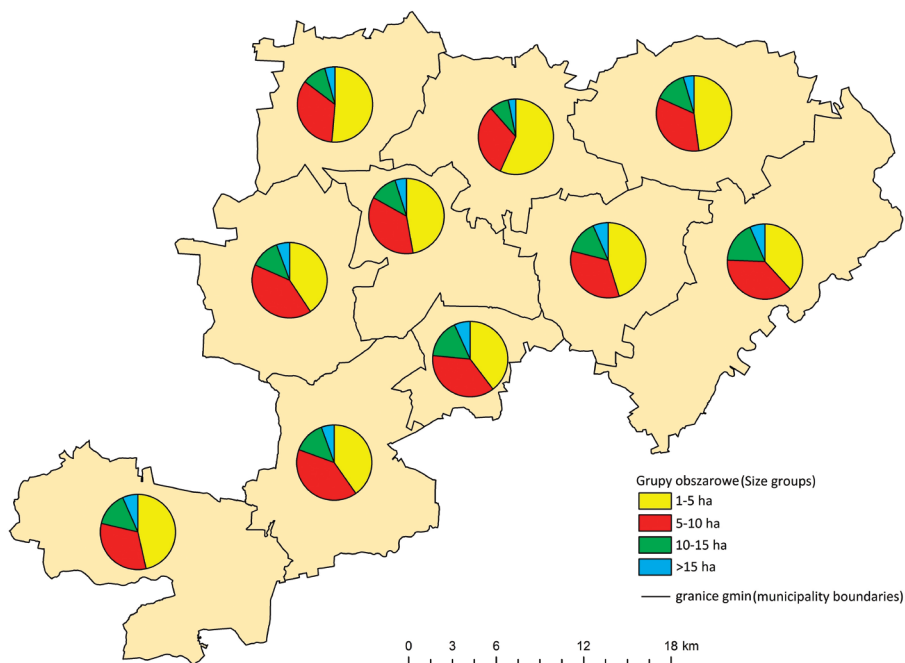
Ryc. 2. Struktura użytków rolnych w gminach powiatu grójcekiego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010.

Structure of arable land in the communes in the Grojec county in 2010

Source: own study on the basis of data from Agricultural Census 2010.

W strukturze wielkościowej indywidualnych gospodarstw rolnych w 2010 r. dominowały gospodarstwa małe (do 5 ha powierzchni), które stanowiły 44% wszystkich gospodarstw powiatu grójeckiego. Duży udział w strukturze wielkościowej – 36% – miały również gospodarstwa o powierzchni 5–10 ha. Zaledwie 14% gospodarstw rolnych stanowiły gospodarstwa o powierzchni 10–15 ha, natomiast 6% gospodarstwa powyżej 15 ha. Najwięcej gospodarstw liczących do 5 ha występowało w gminach: Grójec, Pniewy, Belsk Duży, Chynów, Nowe Miasto nad Pilicą oraz Jasieniec. W pozostałych gminach udział gospodarstw o powierzchni 1–5 ha i 5–10 ha był do siebie zbliżony. Spośród wszystkich gmin najwyższym udziałem gospodarstw liczących powyżej 10 ha charakteryzowały się: Jasieniec, Nowe Miasto nad Pilicą, Goszczyn i Chynów (ryc. 3). W 2010 r. średnia wielkość gospodarstw sadowniczych w powiecie grójeckim wynosiła 5,2 ha. Najwyższą średnią powierzchnią charakteryzowały się gospodarstwa funkcjonujące w gminie Błędów (6,2 ha), Goszczyn (6,2 ha), Warka (5,9 ha) oraz Belsk Duży (5,8 ha), natomiast najniższą gospodarstwa w gminie Grójec (4,1 ha), Chynów (4,0 ha) oraz Nowe Miasto nad Pilicą (3,1 ha).

Ryc. 3. Struktura wielkościowa indywidualnych gospodarstw rolnych w gminach powiatu grójeckiego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PSR 2010.

Size structure of individual agricultural holdings in the communes in the Grójec county in 2010

Source: own study on the basis of data from Agricultural Census 2010.

W strukturze upraw badanych gospodarstw sadowniczych dominowały jabłonie. Ich uprawę prowadzono w 94% gospodarstw. Ważne miejsce zajmowały także wiśnie, których uprawę prowadzono w 73% gospodarstw oraz śliwy, które uprawiano w 50% gospodarstw. Poza wymienionymi gatunkami owoców sadownicy uprawiali także porzeczki, grusze, truskawki i czereśnie. W co dwudziestym gospodarstwie uprawiano borówkę wysoką i maliny. W niewielu gospodarstwach zajmowano się uprawą agrestu, aronii i brzoskwiń.

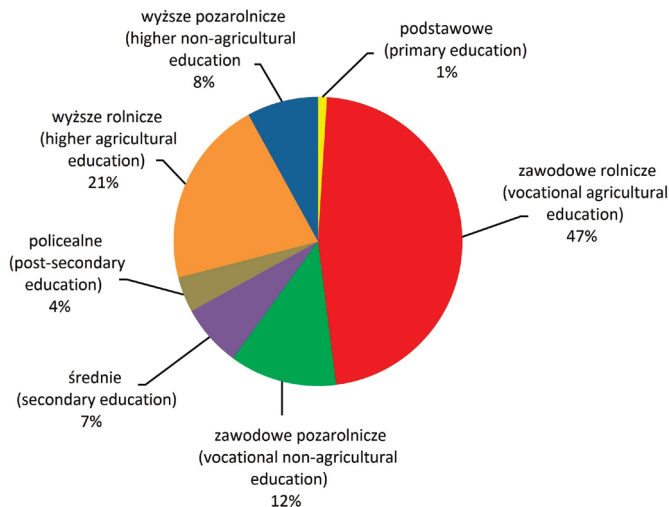
Zasoby ludzkie

Ważną rolę w rozwoju gospodarstw rolnych i tym samym obszarów wiejskich odgrywają zasoby ludzkie. Człowiek jest czynnikiem przeistaczającym zasoby w kapitał i decydującym o wynikach ekonomicznych gospodarstwa. Zasoby ludzkie to nie tylko praca fizyczna osób zatrudnionych w gospodarstwie, ale przede wszystkim ich umiejętności, wiedza, zdolności oraz predyspozycje do sprawnego łączenia innych zasobów i uzyskiwania założonych efektów ekonomicznych (Kozera 2010, s. 6). Posiadanie odpowiednich kwalifikacji pozwala na łatwiejsze dostosowanie się do zmiennych warunków ekonomicznych. Rosnący poziom konkurencji w rolnictwie powoduje wzrost znaczenia roli jakości zasobów ludzkich w procesie gospodarowania i rozwoju obszarów wiejskich (Dudek 2008).

Wiek i wykształcenie właścicieli sadów są czynnikami wywierającymi istotny wpływ na tempo rozwoju ich gospodarstw, bowiem od nich zależy efektywność pracy w gospodarstwie, a tym samym wielkość osiągniętych przez nie dochodów (Bański i Stoła 2002). Na ogół wyższe wyniki produkcyjne osiągają gospodarstwa zarządzane przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Gospodarstwa te znacznie częściej niż gospodarstwa zarządzane przez osoby o niskim poziomie wykształcenia korzystają z zewnętrznych źródeł wsparcia w postaci m.in. kredytów preferencyjnych czy środków oferowanych w ramach programów unijnych (Czapiewski i Janc 2009). Duży wpływ na tempo rozwoju gospodarstw ma również wiek ich kierowników. Znacznie szybciej rozwijają się gospodarstwa prowadzone przez osoby młode lub będące w średnim wieku, niż gospodarstwa zarządzane przez osoby starsze (Kacprzak 2002). Gospodarstwa administrowane przez osoby młode lub w średnim wieku również częściej korzystają z programów oferowanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, czym przyspieszają rozwój gospodarstw i obszarów wiejskich.

Sadownicy, z którymi przeprowadzono badania ankietowe, w zdecydowanej większości posiadali kwalifikacje zawodowe niezbędne do prawidłowego prowadzenia gospodarstwa rolnego. Wykształcenie rolnicze posiadało 68% respondentów. Największą grupę stanowili sadownicy dysponujący wykształceniem zawodowym rolniczym. Posiadanie wykształcenia zawodowego rolniczego na ogół deklarowały osoby w wieku od 41 do 60 lat (70% ankietowanych z wykształceniem zawodowym rolniczym). Dużą grupę stanowili także sadownicy z wykształceniem wyższym rolniczym, którego posiadanie deklarowali na ogół ankietowani w wieku od 26 do 40 lat (88% badanych z wykształceniem wyższym rolniczym). Prawie 1/3 właścicieli gospodarstw, z którymi przeprowadzono wywiad kwestionariuszowy, nie posiadała wykształcenia rolniczego. Pośród właścicieli gospodarstw nieposiadających wykształcenia rolniczego największą grupę stanowiły osoby dysponujące wykształceniem zawodowym pozarolniczym. Zaledwie dwóch gospodarzy posiadało wykształcenie podstawowe (ryc. 4).

Sadownictwo jest nieustannie rozwijającą się gałęzią rolnictwa, dlatego też wymaga ciągłego poszerzania wiedzy z zakresu technologii uprawy i ochrony roślin sadowniczych. Wszyscy właściciele gospodarstw, z którym przeprowadzono wywiady kwestionariuszowe, poszerzali swoją wiedzę. Podstawowe źródło informacji na temat nowoczesnych kierunków i sposobów produkcji stanowiła fachowa prasa, z której korzystało 90% ankietowanych. Ważnym źródłem informacji był również internet, z którego wiedzę czerpało 38% respondentów.

Ryc. 4. Struktura wykształcenia respondentów

Źródło: wyniki badań ankietowych.

Respondents educational attainment structure

Source: results of own survey.

Właścicielami (kierownikami) gospodarstw, w których przeprowadzono badania społeczne byli głównie mężczyźni. Zaledwie 7% gospodarstw było zarządzanych przez kobiety. Na stałe do pracy w gospodarstwie zatrudnionych było średnio 2 członków gospodarstwa domowego. W 25% przypadków na stałe w gospodarstwie zatrudniony był tylko 1 członek rodziny, z reguły jego właściciel.

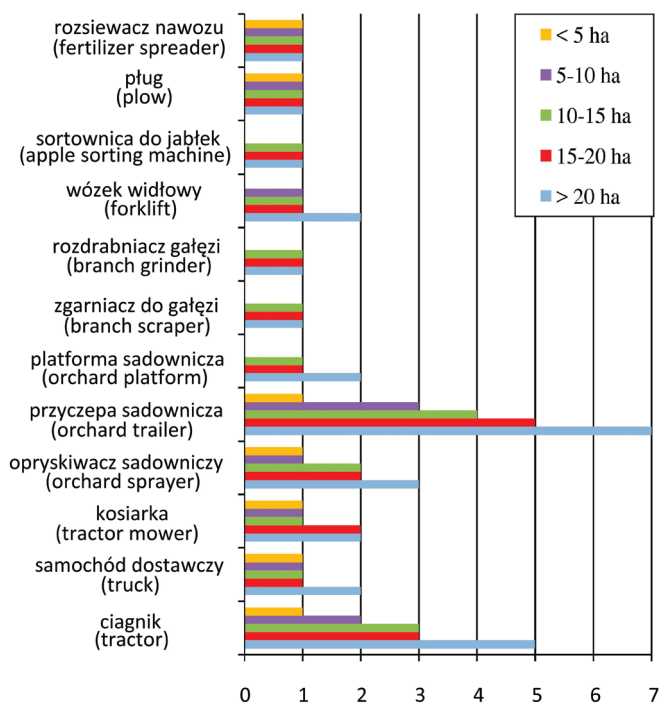
Trwałe środki produkcji w gospodarstwach sadowniczych

Sadownictwo do właściwego funkcjonowania i osiągnięcia wysokich wyników produkcyjnych wymaga odpowiedniego wyposażenia w środki produkcji, w postaci maszyn rolniczych oraz specjalistycznych obiektów do przechowywania owoców. Wysoki poziom mechanizacji poprawia nie tylko komfort pracy w gospodarstwie, ale również, poprzez zastąpienie części pracy ludzi pracą maszyn, obniża koszty produkcji (Kacprzak 2002). Gospodarstwa posiadające bogate zaplecze maszynowe mają możliwość osiągnięcia lepszych wyników produkcyjnych, a tym samym wyższych dochodów niż gospodarstwa dysponujące ubogim parkiem maszynowym (Cianciara 1997). Poziom wyposażenia gospodarstw w maszyny rolnicze oraz budynki jest czynnikiem decydującym o poziomie konkurencyjności gospodarstw.

Powiat grójecki charakteryzuje się wysokim poziomem wyposażenia gospodarstw rolnych w ciągniki. W 2010 r. średnio na 100 ha użytków rolnych w powiecie przypadało 17 ciągników. Dla porównania w województwie mazowieckim średnia wynosiła 11. Największą liczbą ciągników na 100 ha użytków rolnych charakteryzowały się gminy: Belsk Duży (22 ciągniki, 3 miejsce w województwie mazowieckim), Warka (21 ciągników, 4 miejsce) oraz Grójec (20 ciągników, 9 miejsce w województwie). W gminach Błędów, Pniewy i Chynów na 100 ha użytków rolnych przypadało średnio 16–19 ciągników, natomiast

w gminach: Jasieniec, Goszczyn i Mogielnica 15–16. Najmniej – średnio 13 ciągników – było w gminie Nowe Miasto nad Pilicą (*Atlas produkcja rolnicza...* 2013).

Badania ankietowe przeprowadzone wśród sadowników powiatu grójeckiego wykazały, że ich gospodarstwa są dobrze wyposażone w maszyny rolnicze. Każde posiadało ciągnik, kosiarkę, opryskiwacz oraz przyczepę sadowniczą. Zasobność parku maszynowego zależała od wielkości gospodarstwa. Najlepiej wyposażone zarówno pod względem liczby, jak i rodzaju maszyn były gospodarstwa liczące powyżej 10 ha powierzchni, natomiast małopowierzchniowe (do 5 ha) wyposażone były na ogół w podstawowe maszyny, tj. w ciągnik, kosiarkę, opryskiwacz, przyczepy sadownicze, pług, rozsiewacz nawozu. Gospodarstwa średnie i duże oprócz podstawowych maszyn dysponowały także dodatkowymi maszynami w postaci platform sadowniczych, zgarniaczy i rozdrabniaczy gałęzi oraz sortownic do jabłek. Gospodarstwa liczące do 5 ha powierzchni posiadały średnio po 1 ciągniku, 1 samochodzie dostawczym, 1 kosiarce, 1 opryskiwaczu oraz 1 przyczepie, natomiast gospodarstwa o powierzchni 10–15 ha wyposażone były średnio w 3 ciągniki, 1 samochód dostawczy, 1 kosiarkę, 2 opryskiwacze, 4 przyczepy, 1 platformę sadowniczą, 1 zgarniacz gałęzi, 1 rozdrabniacz gałęzi oraz 1 wózek widłowy (ryc. 5). Około 10% badanych gospodarstw w swoim parku maszynowym posiadało kombajn do zbioru porzeczek. Głównie były to gospodarstwa posiadające duży areal upraw tej rośliny. Około 5% gospodarstw posiadało kombajn do zbioru wiśni. Część gospodarstw wyposażona była także w opryskiwacze do herbicydów, glebogryzarki, sadzarki do drzewek oraz karczowniki.

Ryc. 5. Wyposażenie gospodarstw sadowniczych w maszyny według grup obszarowych gospodarstw
Źródło: wyniki badań ankietowych.

Equipping orchard holdings with the machines according to area groups of farms
Source: results of own survey.

Ważnym i niemal nieodłącznym elementem wyposażenia gospodarstw sadowniczych są obiekty służące do przechowywania owoców w postaci przechowalni i chłodni. Dzięki specjalnym warunkom termicznym w nich panującym możliwe jest przechowywanie owoców przez dłuższy okres z zachowaniem ich trwałości i świeżości, dzięki czemu sadownicy mają możliwość ich sprzedaży także zimą i wiosną (Lange 1996). Gospodarstwa, w których przeprowadzono badania ankietowe, w większości wyposażone były w specjalistyczne obiekty do przechowywania owoców. Około 75% z nich posiadało specjalistyczne obiekty do magazynowania owoców w postaci chłodni, natomiast 13% dysponowało przechowalniami. Pojemność obiektów zależała od wielkości gospodarstwa i struktury produkcji. W chłodnie wyposażone były na ogół gospodarstwa zajmujące powyżej 10 ha powierzchni, natomiast w przechowalnie gospodarstwa o mniejszej powierzchni. Kubatura chłodni w badanych gospodarstwach była zróżnicowana i wynosiła od 100 do 2000 ton. Pojemność przechowalni wynosiła natomiast od 60 do 200 ton.

Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej poziom wyposażenia gospodarstw w trwałe środki produkcji ulega poprawie, głównie za sprawą uruchomienia instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej. Od 2004 r. polscy producenci rolni mają możliwość korzystania z licznych programów pomocowych (m.in. SAPARD, Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013) i ubiegania się o częściowy zwrot kosztów poniesionych na realizację inwestycji (np. budowę specjalistycznych obiektów do przechowywania owoców) oraz zakup maszyn. Dostęp do środków unijnych znacznie przyspieszył proces modernizacji gospodarstw i dostosowywania ich do nowych warunków ekonomicznych. Przyczynił się także do poprawy warunków gospodarowania i wzrostu poziomu rozwoju gospodarstw i obszarów wiejskich.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród sadowników z powiatu grójeckiego wykazały, że środki oferowane w ramach programów unijnych stanowią ważne źródło finansowania inwestycji w ich gospodarstwach. Największą rolę w unowocześnianiu gospodarstw odegrały środki oferowane w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, z których wsparcie uzyskało 35% badanych gospodarstw. Głównymi beneficjentami były gospodarstwa o powierzchni 10–20 ha (60% beneficjentów). Ważną rolę w procesie modernizacji gospodarstw odegrały także środki finansowe dostępne w ramach programu SAPARD, którego realizację rozpoczęto jeszcze przed wejściem Polski do Unii Europejskiej. Był on pierwszym programem unijnym skierowanym do rolnictwa. Skorzystało z niego 18% objętych badaniami ankietowymi gospodarstw. Głównie były to gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha. Niewielką rolę w procesie rozwoju i unowocześniania ankietowanych gospodarstw sadowniczych odegrały środki oferowane w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, z którego skorzystało zaledwie 3% badanych gospodarstw. W 2010 r. największymi beneficjentami środków z PROW na lata 2007–2013 w powiecie grójeckim były gminy Warka i Mogielnica, w których z programu skorzystało 10–15% gospodarstw rolnych. Najmniejszą absorpcją środków – 5% gospodarstw – charakteryzowały się gminy Goszczyn i Jasieniec. W pozostałych gminach powiatu skorzystało od 5 do 10% gospodarstw (*Atlas produkcja rolnicza...* 2013).

Podsumowanie

Gospodarstwa rolne specjalizujące się w produkcji sadowniczej stanowią podstawę funkcjonowania gospodarki w powiecie grójeckim. Tempo i kierunki rozwoju badanego obszaru zależą więc w dużej mierze od jakości i efektywności wykorzystania przez te gospodarstwa zasobów ziemi, ludzkich oraz kapitałowych.

Ziemia jest podstawowym czynnikiem produkcji w rolnictwie. Od wielkości i jakości zasobów ziemi zależy wielkość osiągniętych wyników produkcyjnych i związanych z tym bezpośrednio dochodów. Im wyższe są dochody uzyskiwane z produkcji rolniczej, tym wyższy jest poziom rozwoju gospodarstw rolnych i tym wyższy poziom rozwoju obszarów, gdzie gospodarstwa te funkcjonują. Powiat grójecki jest obszarem dysponującym znacznymi zasobami ziemi wykorzystywanymi do produkcji rolniczej. Użytki rolne stanowią 64% jego powierzchni i w większości zagospodarowane są przez sady i plantacje roślin jagodowych. Powiat grójecki charakteryzuje się ponadto glebami o wysokiej i średniej wartości produkcyjnej.

Zasoby ludzkie są drugim obok zasobów ziemi ważnym czynnikiem produkcji w rolnictwie. Obejmują one nie tylko pracę fizyczną osób zatrudnionych w gospodarstwie, ale również ich wiedzę, umiejętności i kompetencje. Prowadzenie gospodarstwa sadowniczego wymaga posiadania odpowiedniej wiedzy i kwalifikacji, dlatego też wielu sadowników podejmuje decyzję o ukończeniu studiów wyższych, czym przyczynia się do wzrostu jakości kapitału ludzkiego na wsi. Gospodarstwa sadownicze w powiecie grójeckim w większości zarządzane są przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje zawodowe, dzięki czemu prowadzone są one w sposób efektywny i osiągają dobre wyniki produkcyjne.

Istotną rolę w rozwoju wsi odgrywają także zasoby kapitałowe, zwłaszcza poziom wyposażenia gospodarstw w trwałe środki produkcji. Wysoki poziom wyposażenia w maszyny rolnicze i budynki umożliwia osiąganie lepszych wyników produkcyjnych, a tym samym wyższych dochodów z produkcji. Wzrost poziomu dochodów gospodarstw przyczynia się do poprawy sytuacji ekonomicznej wsi. Również sadownicy, osiągając wyższe dochody z produkcji, mają możliwość dalszego rozwijania gospodarstw i umacniania swojej pozycji ekonomicznej. Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej poziom wyposażenia gospodarstw w trwałe środki produkcji systematycznie poprawia się. Narzędziem przyspieszającym ich rozwój są programy unijne i oferowane w ich ramach środki finansowe, dzięki którym sadownicy mają możliwość ubiegania się o dofinansowanie inwestycji. Gospodarstwa sadownicze funkcjonujące na obszarze powiatu grójeckiego charakteryzują się wysokim poziomem wyposażenia w trwałe środki produkcji w postaci maszyn i obiektów do przechowywania owoców.

Literatura

- Atlas produkcja rolnicza na obszarach wiejskich województwa mazowieckiego*, 2013, Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Bański J., Stola W.**, 2002, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, 3, Warszawa.
- Bański J.**, 2016, *Identyfikacja i wykorzystanie zasobów lokalnych w budowaniu przewagi konkurencyjnej- przykład regionu lubelskiego*, Studia Obszarów Wiejskich, 44, s. 7–19.

- Cianciara Z.**, 1997, *Prognozy rozwoju mechanizacji sadownictwa*, XXXVI Ogólnopolski Zjazd Sadowników: Skierniewice 27–28 sierpnia 1997 r., Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Skierniewice, s. 34–39.
- Czapiewska G.**, 2016, *Zasoby lokalne regionu pomorskiego i przykłady ich wykorzystania dla wzmocnienia rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 44, s. 93–107.
- Czapiewski K., Janc K.**, 2009, *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu wykształcenia rolników. Europa-Polska-Mazowsze*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 17, s. 21–32.
- Dudek M.**, 2008, *Rola czynnika ludzkiego w rolnictwie indywidualnym na przykładzie gospodarstw emerytów i młodych rolników*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowego Instytutu Badawczego, Warszawa.
- Falkowski J.**, 2016, *Klasyfikacja zasobów, walorów i czynników rozwoju lokalnego na przykładzie wybranych gmin województwa kujawsko-pomorskiego*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 44, s. 55–74.
- Fereniec J.**, 1999, *Ekonomika i organizacja rolnictwa*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Kacprzak E.**, 2002, *Zmiany przestrzenno-organizacyjne sadownictwa w Polsce*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Kierczyńska S.**, 2013, *Zmiany struktury obszarowej upraw sadowniczych w Polsce oraz koncentracji gruntów pod sadami na przestrzeni lat 2002–2010*, *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 1 (27), s. 95–105.
- Kołodziejczak A.**, 2016, *Rolnictwo czy węgiel brunatny- użyteczność zasobów w rozwoju lokalnym gminy Krobi*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 44, s. 125–136.
- Kozera M.**, 2010, *Zasoby kapitału ludzkiego i intelektualnego gospodarstw rolnych – aspekt teoretyczny oraz wybrane implikacje praktyczne*, *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 84, s. 5–12.
- Kulikowski R.**, 2007, *Ogrodnictwo w Polsce. Rozmieszczenie, struktura upraw i rola w produkcji rolniczej*, *Przegląd Geograficzny*, 79, 1, s. 79–98.
- Kulikowski R.**, 2013, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce. Przemiany i zróżnicowanie przestrzenne po II wojnie światowej*, *Prace Geograficzne*, 241, IGIPZ PAN, Warszawa.
- Kunasz M.**, 2006, *Zasoby przedsiębiorstwa w teorii ekonomii*, *Gospodarka Narodowa*, 10, s. 33–48.
- Lange E.**, 1996, *Chłodnie owoców w nowoczesnych gospodarstwach sadowniczych*, I Ogólnopolskie Spotkanie Sadowników w Grójcu: Grójce 30–31 stycznia 1996 r., Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Skierniewice, s. 65–69.
- Macias J.**, 2008, *Nowe koncepcje przewagi konkurencyjnej współczesnych przedsiębiorstw*, *Przegląd Organizacji*, 9, s. 11–14.
- Manteuffel R.**, 1981, *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Mazurkiewicz-Piżło A.**, 2012, *Innowacyjność działań gospodarstw sadowniczych w regionie Grójca i Warki w aspekcie konkurencyjności regionu*, *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 12, s. 127–137.
- Pieniążek S.**, 1965, *Sadownictwo: podręcznik dla studentów akademii rolniczych*, Wydanie IV poprawione i uzupełnione, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Powszechny Spis Rolny 1996, 2010.
- Skórnicki H.**, 1998, *Restrukturyzacja produkcji sadowniczej w regionie grójecko-wareckim*, III Ogólnopolskie Spotkanie Sadowników w Grójcu: Grójec 21–22 stycznia 1998 r., Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Skierniewice, s. 96–101.

- Sokołowicz M.E.**, 2015, *Rozwój terytorialny w świetle dorobku ekonomii instytucjonalnej. Przestrzeń – bliskość – instytucje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Stanny M.**, 2013, *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Stefanowicz B.**, 2013, *Informacja. Wiedza. Mądrość*, 66, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, s. 35.
- Strzelecki Z.**, 2008, *Polityka regionalna*, [w:] Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna*, WN PWN, Warszawa, s. 78–120.
- Wicki L.**, 2005, *Dynamika i efekty ukierunkowania gospodarstw rolniczych*, [w:] M. Kłodziński, W. Dzun (red.), *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 82–92.
- Wójcik M.**, 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Zgliński W.**, 1994, *Kształtowanie się strefy życiowskiej aglomeracji warszawskiej*, Prace Geograficzne, 162, IGiPZ PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Ziętara W.**, 2009, *Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, 96, 4, s. 267–277.

Summary

Orchard holdings play an important role in rural development in the Grójec county. Since the beginning of the 21st century, the number of holdings specialising in fruit production in this area has been steadily increasing. With the increase in the number of holdings, significant changes are taking place also in terms of their functioning. These changes are caused by technological progress, as well as imposed European Union policy demanding adaptation of the holdings and their production systems to the norms and standards of the EU Member States.

Since Poland has joined the European Union, the level of holdings development is steadily improving. The level of equipment of holding with durable means of production is improving and thanks to that holdings have the opportunity to archive better production results and higher income from production. The increase in holdings income contributes to the improvement of the economic situation of the villages. Technological development is accompanied by intellectual development (an increase in the level of educational attainment), which manifests as the increase in the quality of human capital in the villages.

The functioning of the fruit farms entails the implementation of the number of investments in rural areas, which contributes to their development. In the holdings are created modern facilities for storing fruit. In the rural areas arises the number of entities serving orchard holdings, for example the purchases of fruit, fruit processing plants and distribution points of protection products, fertilizers and machinery.

In this article the orchard holdings operating in Grójec county are characterised in terms of their land resources, human resources and durable means of production. The description of orchard holdings was based on the results of the own research and study, conducted in 2015, as well as on the results of the Agricultural Census in 1996 and 2010.

